СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Марин Маринов – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
Проф. д.б.н. Диана Петкова – Председател на Съюза на учените в България
Проф. д-р Атанас Атанасов – Зам. ректор „Научноизследователска дейност и развитие на кадрите“ на СА „Д. А. Ценов“
Доц. д-р Красимира Славева – Председател СУБ – клон Свищов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р Атанас Атанасов
Членове:
Проф. д-р Анета Денева
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Галина Чиприянова
Full Professor Carlos Coelho, PhD
Full Professor Jan Polowczyk, PhD
Full Professor Тадија Ђукић, PhD
Assoc. Prof. Tatiana Manasterska, PhD

НАУЧНИ СЕКРЕТАРИ

Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2522-2 - Печатно
ISBN 978-954-23-2523-9 - Онлайн

СЪДЪРЖАНИЕ

ИКОНОМИКС, ФИНАНСИ, ЗАСТРАХОВАНЕ, СОЦИАЛНО ДЕЛО

ОБЕКТ, ЦЕЛ И РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА СЪВРЕМЕННОТО НАЦИОНАЛНО СТОПАНСТВО
Проф. д.ик.н Росица Чобанова 7

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ
Проф. д-р Андрей Захариев, докт. Илиан Илчев 15

PARALLEL ANALYSIS OF THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE LARGE LISTED COMPANIES FROM THE TOURISM SECTOR
Prof. Stefan Simeonov, PhD, PhD student Alexey Gudev 22

МОДЕЛЪТ ЗА АНАЛИЗ „ДЮ ПОНТ“ КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ОЦЕНКА НА ДЕЙНОСТТА НА ЖИВОТОЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев 32

ЗА ЛИПСВАЩАТА ВРЪЗКА МЕЖДУ ДАНЪЧНАТА АВТОНОМНОСТ НА ОБЩИНИТЕ И МЕСТНАТА СТОПАНСКА АКТИВНОСТ
Доц. д-р Людмил Найденов 41

ВЛИЯНИЕ НА НАРАСТВАЩАТА ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ НА ЖИВОТ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ГРАЖДАНИ ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ
Доц. д-р Николай Нинов 49

ПАЗАРНИ ОСОБЕНОСТИ НА ПРОМЯНАТА НА УЧАСТИЕТО НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ВЪВ ФОНДОВЕТЕ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 58

ПРОБЛЕМИ В РАЗВИТИЕТО НА ЗАСТРАХОВАНЕТО „КАСКО НА МПС“ НА БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Доц. д-р Румен Ерусалимов 66

РОЛЯТА НА ВИСШЕТО ИКОНОМИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ФОРМИРАНЕТО И ПОВИШАВАНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНАТА ГРАМОТНОСТ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 73

АНАЛИТИЧЕН ПРЕГЛЕД НА ТОП 10 НА HEALTHTECH СТАРТЪПИТЕ В БЪЛГАРИЯ (СПОРЕД КЛАСАЦИИТЕ НА TRACXN)
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 80

РАЗВИТИЕ И СЪСТОЯНИЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО В УНИВЕРСАЛЕН ПЕНСИОНЕН ФОНД В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 91

ПАЗАРЪТ НА ТРУДА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД УМЕНИЯТА НА РАБОТНАТА СИЛА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 100

СТРЕС ТЕСТ НА ПУБЛИЧНИ ПРЕДПРИЯТИЯ ЧРЕЗ ALTMAN'S Z-SCORE МОДЕЛ
Ас. д-р Силвия Заркова 105

АНАЛИЗ НА СТРУКТУРАТА НА СОБСТВЕНИЯ КАПИТАЛ НА БАНКОВИЯ СЕКТОР В КОНТЕКСТА НА РЕГУЛАТОРНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ БАЗЕЛ III
Д-р Беатрис Любенова 111

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПАРАМЕТРИ НА ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР - СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Докт. Васил Василев 123

ШОКОВИ ВЪЗДЕЙСТВИЯ НА ПАНДЕМИЯТА ВЪРХУ ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА В БЪЛГАРИЯ И ЕС – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Горян Милев 131

ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ И ЕВОЛЮЦИЯ НА ДАНЪЧНАТА ОСНОВА В АГРАРНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Ивайло Здравков 141

СЪСТОЯНИЕ НА ГЛОБАЛНИЯ ПАЗАР НА НЕДВИЖИМИ ИМОТИ - ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Докт. Пламен Илиев 150

ИКОНОМИЧЕСКИ ОСНОВАНИЯ ЗА ДЪРЖАВНАТА НАМЕСА: МОДЕЛИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ И COVID-19
Докт. Станислав Младенов 159

РЕГИОНАЛНА КОНВЕРГЕНЦИЯ И ДИВЕРГЕНЦИЯ НА ЦЕНОВИТЕ РАВНИЩА НА НЕДВИЖИМИТЕ ИМОТИ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ТЕНДЕНЦИИ
Докт. Цондю Цондев 169

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, АНАЛИЗ, СТАТИСТИКА

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИТЕ ПРИХОДИ В ПЕНСИОННООСИГУРИТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА
Проф. д-р Атанас Атанасов 183

NEAR-EXACT DISTRIBUTIONS AND FINITE FORM REPRESENTATIONS: PROBLEMS THEY CAN SOLVE
Full Professor, Ph.D. & Hab., Carlos A. Coelho 190

НОРМАТИВНАТА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ОТНОСНО ОПОВЕСТЯВАНЕТО НА НЕФИНАНСОВА ИНФОРМАЦИЯ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА НАДЕЖДНА ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА БАНКИТЕ
Доц. д-р Венцислав Вечев 198

SUSTAINABILITY REPORTING CHALLENGES IN THE CONTEXT OF CHANGES IN ACCOUNTING LEGISLATION
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD,
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD 204

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова 211

ПРОБЛЕМИ ПРИ ОТЧИТАНЕ НА ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ ПО ДОГОВОРИ ЗА СТРОИТЕЛСТВО
Доц. д-р Диана Крумова 218

COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL INCLUSION IN ROMANIA, BULGARIA, AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA THROUGH THE FINANCIAL INCLUSION INDEX OF TRADITIONAL AND FINTECH SERVICES
Assoc. Prof. Eduard Hîrbu, PhD, Hîrbu Ana 226

ИКОНОМИЧЕСКИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 235

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА СЕЗОННИТЕ КОЛЕБАНИЯ В ПОСЕЩЕНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ В ЧУЖБИНА
Доц. д-р Пламен Петков, докт. Пламена Колева 247

ДОКЛАДВАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА НА БИЗНЕСА – СЪДЪРЖАНИЕ И АКТУАЛНИ НАСОКИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Радосвета Кръстева-Христова 257

ПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ПРИЕМА НА СТУДЕНТИ ПО АДМИНИСТРАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ И ИКОНОМИКА ЗА УЧЕБНАТА 2023 – 2024 ГОДИНА В Р БЪЛГАРИЯ
доц. д-р Росица Колева 266

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ОДИТОРСКИТЕ УСЛУГИ В УСЛОВИЯТА НА ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 272

ОБЕЗЦЕНКА НА ВЗЕМАНИЯТА ОТ ПРОДАЖБИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Слави Генов 280

ВЛИЯНИЕ НА ДАНЪЧНИТЕ НЕСЪОТВЕТСТВИЯ ВЪРХУ ФИСКАЛНАТА СТАБИЛНОСТ
Гл. ас. д-р Жельо Желев 288

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПОСЛЕДИЦИ ОТ ПРИЛАГАНЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИЯ СТАНДАРТ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ 9 В МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ КОРПОРАЦИИ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Гл. ас. д-р Кирил Димитров 296

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ОБРАЗОВАНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В КОНТЕКСТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 302

НЕЗАВИСИМОСТТА НА ОДИТНИТЕ КОМИТЕТИ И ВЪТРЕШНИЯ ОДИТ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ
Докт. Румен Гъбов 308

АНАЛИЗ НА КЛЮЧОВИ АСПЕКТИ ОТ ОРГАНИЗАЦИОННАТА СТРУКТУРА НА НАЦИОНАЛНИЯ СТАТИСТИЧЕСКИ ИНСТИТУТ
Докт. Цветозария Гатева 316

МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ, ПЛАНИРАНЕ, ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

DIGITAL THREAT ANALYSIS
Professor Serghei Ohrimenco DSc, Associate Professor Lucia Gujuman, PhD, Valeriu Cernei 329

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА ПОДБОРА НА ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ В БЪЛГАРСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Проф. д-р Галина Захариева, докт. Маргарита Николова 336

GENERATION Z IN POLAND AND BULGARIA: CORE VALUES AND LIFE PRIORITIES
Prof. UEP. dr hab. Dariusz Nowak, Assist. Prof. Aleksandar Lichev, PhD, Szymon Nowak..... 344

СЪВРЕМЕННОТО УПРАВЛЕНИЕ НА МАРКЕТИНГОВИЯ ПЕРСОНАЛ – СПЕЦИФИКА И ПРОБЛЕМНИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Ваня Григорова 352

ИНТЕЛИГЕНТНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ И РАБОТА В МРЕЖИ
Доц. д-р Евелина Парашкевова, Доц. д-р Маргарита Шопова..... 360

POSITIVE ASPECTS AND CHALLENGES OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS
Assoc. Prof. Natalia Marinova, PhD..... 368

УСТОЙЧИВО ВНЕДРЯВАНЕ НА ОБУЧЕНИЕ ПО ПРОЕКТ №: 2022-1-BG01-KA220-VET-000089399 „ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТ НА МСП В СЕКТОРА ХОРЕКА ЗА ЕФЕКТИВНО УСВОЯВАНЕ НА ЗНАНИЯ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ (HORECA 5.0)“
Доц. д-р Христо Сирашки..... 375

ИНТЕРЕСИ И МОТИВАЦИОННИ НАГЛАСИ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА МЕНИДЖЪРА
Гл. ас. д-р Десислава Алексиева..... 382

РОЛЯТА НА СОЦИАЛНИТЕ МЕДИИ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА: ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ЗА БИЗНЕСА
Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова 388

ОСОБЕНОСТИ НА МЕЖДУЛИЧНОСТНИТЕ КОНФЛИКТИ В ОРГАНИЗАЦИИТЕ И ТЯХНОТО РАЗРЕШАВАНЕ
Гл. ас. д-р Милен Динков..... 396

СЪЩНОСТ И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ
Гл. ас. д-р Юлиян Господинов..... 404

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ПЪТЯ НА КЛИЕНТА
Ас. д-р Стелиана Василева 412

PROTECTION OF DOCUMENT-CENTRIC SYSTEMS FROM DIGITAL THREATS
Assistant Ghenadie Belinschi 420

ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ГЪВКАВА МЕТОДОЛОГИЯ (SCRUM) НА УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Д-р Андрей Йорданов 426

ИКОНОМИКА НА ОТРАСЛИТЕ

УСТРОЙСТВО НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ – ОСОБЕНОСТИ, РЕГЛАМЕНТИ, ПРОБЛЕМИ
Проф. д-р Гена Велковска 437

КОНЦЕПТУАЛЕН МОДЕЛ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 446

AN ANALYSIS OF THE CURRENT STATE AND DEVELOPMENT CHALLENGES OF RETAIL AND WHOLESALE BUSINESSES IN UKRAINE
Prof., Doctor of Economics, Olena Khadzhynova, Assoc. Prof., Candidate of Economic Sciences, Larysa Kapranova, Ph. D., Roman Sharanov 456

НЯКОИ ПРАВНИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ ПРИ МЕНИДЖМЪНТА НА СТОПАНСКИТЕ ДВОРОВЕ
Доц. д-р Валери Велковски..... 462

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ЕВРОПЕЙСКИЯ АГРАРЕН СЕКТОР
Доц. д-р Виолета Блажева **473**

ЕКО-ЕФЕКТИВНИ СТРАТЕГИИ
Доц. д-р Елена Йорданова **478**

INNOVATION AND INDUSTRY 5.0 – SOME CONNECTIONS AND OPPORTUNITIES
Assoc. Prof., Iskra Panteleeva, PhD **483**

OPPORTUNITIES FOR INDUSTRIAL BUSINESS DEVELOPMENT THROUGH TECHNOLOGICAL INNOVATIONS
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD, PhD Student Kalin Borisov **491**

ПРОМОТИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ДЕСТИНАЦИЯ ЧРЕЗ ДИГИТАЛНИ ИНОВАЦИИ
Доц. д-р Любка Илиева **499**

ЛОГИСТИЧНОТО ПОВЕДЕНИЕ НА ФИРМАТА, ОРГАНИЗА-ЦИОННАТА ИДЕНТИФИКАЦИЯ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСКАТА АКТИВНОСТ НА БЪЛГАРСКИТЕ ПИВОВАРНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Доц. д-р Сергей Найденов **506**

ПРОУЧВАНЕ НА РЕЛАЦИЯТА МЕЖДУ ДИГИТАЛНИТЕ УМЕНИЯ ЗА ПАЗАРУВАНЕ И РАЗПОЛАГАЕМИТЕ ДОХОДИ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Симеонка Петрова **516**

ИКОНОМИЧЕСКАТА СОЦИОЛОГИЯ В КОНТЕКСТА НА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ 21 ВЕК
Гл. ас. д-р Ваня Ганева **522**

TRANSFORMATION OF CONSUMER ONLINE PURCHASING BEHAVIOUR IN THE EUROPEAN UNION
Head Assist. Prof. Zoya Ivanova, PhD **529**

METHODS FOR GENERATING INNOVATIONS IN BULGARIAN ENTERPRISES
Head Assist. Prof. Ivaylo Kostov, Ph.D. **537**

РОЛЯ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 545

БАРИЕРИ ПРЕД ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ В МАЛКИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докт. Виктор Маринов 551

HUMAN RESOURCES IN THE AGE OF DIGITALIZATION
PhD Student Denitsa Gharkova-Zaharieva 557

НЕЗАВИСИМОСТТА НА ОДИТНИТЕ КОМИТЕТИ И ВЪТРЕШНИЯ ОДИТ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ

Докторант Румен Гъбов[1]

Резюме:

Актуалността на статията е обвързана с противоречието между националните и междунартодни разпоредби и авторовите мнения по въпроса, изискващо иновативно мислене. Целта на статията е да се изведат възможности за подобряване на нормативната база, чрез следните задачи: да се представи правната рамка и теоретичната концепция, в едно със сравнителен анализ, да се изведат насоки за подпобряване на нормативните разпоредби.

Ключови думи: *независимост, одитен комитет, вътрешен одит, публичен сектор*

JEL: M41.

DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.37

INDIPENDANCE OF AUDIT COMMITTEE AND INTERNAL AUDIT IN THE PUBLIC SECTOR OF ECONOMICS IN BULGARIA

Rumen Gabov, PhD Student

Abstract: *The relevance of the study is related to the contradiction among national and international regulations and the autor's opinions on the matter, requiring innovative thinking. The purpose of the research study is to identify improvement of the regulatory framework, througt the following tasks: to present the legal framework and the theoretical concept, in one with a comperative analysis, to derive guidelines for improving the regutory provisions.*

Key words: check, subsequent valuation of performance, stratification, Public Procurement Act /PPA/.

JEL: M41.

DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.37

1. Въведение

Актуалността на на статията е обвързана с противоречието между националните и междунартодни разпоредби и авторовите мнения по

[1] Rgabov@protonmail.com, Сметна палата на Р България, София и Стопанска академия „Д. А. Ценов" гр. Свищов

въпроса, изискващо иновативно мислене. В резултат на който се създава благоприятна среда за накърняване на независимостта на одитните комитети и вътрешния одит в публичния сектор в страната. ***Обекта на изследване*** в статията е *влиянието на противоречията върху одитната концепция в страната.*

Предмета на настоящата разработка е *въздействието на действащата правна рамка, върху независимостта на ОК и ЗВО.* Статията защитава ***тезата***, че в действащата правна рамка има съществени има съществени по характер проблеми, които могат да се коригират единственои само, чрез изменения в законовата база. ***Целта*** на статията е да се изведат възможности за *подобряване на нормативната база,* чрез следните ***задачи:*** да се представи правната рамка и теоретичната концепция, в едно със сравнителен анализ, да се изведат насоки за подпобряване на нормативните разпоредби и да се изведат ползите от него. ***Методи на научно изследване*** които ще се използват в разработката са: *описателно сравнителен анализ и проучване на литература и законодателство*. Изследването е осъществено при следните ***ограничения в обхвата****:*

- ✓ На анализ не попада нормативната рамка на одитните комитети и звената за вътрешен одит в предприятията от обществен интерес, според според нормата на Закона за счетоводството
- ✓ във връзка с времевото дефиниране на изготвянето на дисертацията е възможно да се реализират изменения в нормативната база,

1. Теоретична концепция

С цел гарантиране принципите на прозрачност, добро управление и законосъобразност в публичния сектор и предпазване на икономиката от отрицателни социално-икономически ефекти, през 2006 година, чрез Закона за финансово управление и контрол в публичния сектор и Закона за вътрешен одит в публичния сектор, се въвежда концепцията за вътрешен одит в сектора. Неин основополагащ елемент до 2016 г. са звената за вътрешен одит. На база натрупана практика и анализ на данните от следващите десет години, до 2016 година, Министерството на финансите констатира ред слабости. С цел да се справят със съществените по характер проблеми, чрез изменения в действащите закони и под-законови разпоредби се въвежда концепцията за одитните комитети с новата Наредба за процедурата за определяне на състава и дейността на одитите комитети в публичния сектор от 2016 година. Със създаването на наредбата *„се уреждат процедурата за определяне на състава и дейността на одитните комитети в организациите от публичния сектор”* (2017). С цел до изясняване на проблема в настоящата статия, теоретичната концепция за ОК и ЗВО се изследва на две нива, тяхната организация и функциониране.

1.1 Организация на ОК и ЗВО

Етимологичния произход на понятието одитен комитет се свързва с английския термин „audit committee" в преводе „*комитет по одита, одиторски комитет и комитет за назначаване на одитори*" (Кръстева, 2007). В превода от английски език изпъкват два съществени елемента: ***комитета обхваща дейността по одит и назначава одиторите.*** Според ***Международния стандарт за професионални практики по вътрешен одит*** от 2017 година, публикувани на страницата на The IIA България на комитетите се вменява функции ***да преглежда решенията на ръководителя на вътрешния одит за наемане на персонал, включващ действията по назначаване, определяне на възнагражденията, оценяване, задържане и освобождаване на одиторите.*** В Закон за счетоводна реформа на публичните компании и инвестиционен потенциал, популярен като ***Закона Сарбанес-Оксли (SOA)*** в САЩ, се утвърждава концепцията, че всички протичащи в организацията дейности попадат в обхвата на одита и ***одиторите се назначават от комитета***, която се споделя от автори като Р. Милър, Ърв. Глейм и Л. Сойър. Закона Сарбанес-Оксли транспонира дефиницията за одитен комитет на контролните органи на САЩ, в лицето на Комитет по ценни книжа (SEC) и Американски институт на сертифицираните одитори в публичния сектор (AICPA). По този начин натрупаната добра практика в областта се облича в нормативна разпоредба, с цел утвърждаване на независимостта на одита и обективността на одиторите и предпазване на корпоративния сектор САЩ от неефективно управление на публичните средства. Целта и задачите на SOA в краткосрочен вариант се изразяват в преодоляване на фалити и съдебни дела, които могат в дългосрочен план да доведат до нежелани социално-икономически последици. За постигането на тези задачи на комитетите се делегират права и задължения свързани с наблюдение на счетоводството, финансовите отчети и оповестяване на информацията за външни за организацията ползватели. ***SOA*** развива въпроса за ***одитния комитет*** и добавя, че той ***се назначава от борд на собствениците, различен от борда на директорите***, с цел да се гарантира тяхната независимост и обективност.

Речника на термините в ***МСППВО*** приравнява мястото на одитния комитет до съвет на директорите, надзорен съвет, управителен съвет и изпълнителен директор в организацията. Той не участва в състава на ръководната структура и извършва надзорна дейност върху всички структури и дейности в нея. ***Комитета не се подчинъва на оперативната ръководната структура на организацията, а на собствениците на капитала, които са извън самата структура.*** Според ***Закона Сарбанес-Оксли*** мястото на: "*Одитния комитет е като* ***комитет към борда на собствениците на капитала****, отговорен за назначението, възнаграждението, независимостта и надзора на одиторите* (2002)". Концепцията на Закона Сарбанес-Оксли, Речника на термините в МСППВО, SEC, NYSE,

Робърт Милър, Лауренс Сойър изследва ръководството в корпоративния сектор като съставено от два компонента: борд на собствениците на капитала и борд на директорите, като ***Одитния комитет се назначава от борда на собствениците***. При него идеята е, че собствениците на капитала назначават Одитен комитет от външни директори, който участват в контролната функция с цел да *„му придава една независимост спрямо ръководството на организацията“* (Милър, 2007, стр. 219). Дори като времева рамка, бордовете на директорите са по-краткосрочни в своето съществуване от одитните комитети или борда на одитния комитет. Според изискванията на SOA, мнение споделено и от авторите, собствениците на капитала уведомяват борда на изпълнителните директори за факта, че се провежда процедурата и се избират членове на одитния комитет. Т.е. борда на изпълнителните директори и главния изпълнителен директор нямат никакво отношение по процеса на сформиране на ОК.

Според ***Закона за вътрешен одит в публичния сектор*** (ЗВОПС) в България, към момента, ***одиторите от звената за вътрешен одит*** и ***одитните комитети се назначават от ръководителя на организацията***, след съгласуване с Министъра на финансите или Общинския съвет, като след съгласуване с ОбС се уведомява министъра на финансите. В 7-дневен срок от приключване на процедурата за определяне на външни членове, ***ръководителят на организацията назначава и съгласува състава на одитния комитет*** със следните институции: *министерства* – съответният министър издава акт за определяне на състава на одитния комитет, който съгласува с министъра на финансите,*министерство на финансите*– министърът на финансите издава акт за определяне на състава на одитния комитет, който не се съгласува, *общини* – кметът на общината внася на първото възможно заседание на общинския съвет проект на решение за съгласуване състава на одитния комитет, в едно с документите от процедурата за определяне на членовете. След тяхното решение кмета назначава комитета и чрез решението на ОбСъвет информира министъра на финансите, *Държавен фонд "Земеделие" – Разплащателна агенция* **-** изпълнителният директор внася на първото възможно заседание на управителния съвет проект на решение за състава на одитния комитет, в едно с документите от процедурата за определяне на членовете. След тяхното решение директора назначава комитета и чрез решението на Управителния съвет информира министъра на финансите. В преписките който се подават на министъра на финансите за съгласуване и информиране се прилагат: заповедта за назначаване на комитет и протоколите от конкурса. Всички ПРБК уведомяват при промяна в състава на ОК съгласуващия орган, като общините и ДФ – Земеделие Разплащателна агенция, подават тази информация и до министъра на финансите. До изтичането на мандата на комитета съответния ПРБК съхранява документите от процедурата за определяне на състава му.

Според The IIA, Закона Сарбанес-Оксли, Указанията за управленска отговорност в публичния сектор на министъра на финансите, автори зад океанаи д-р Пламена Недялкова, публикация в сп. Вътрешен одитор, (Недялкова, 2022, бр. 2), ***мястото*** на комитета е *„до Управителния орган, ако има сформиран такъв. Двете структури са в ролята на „шапка“ над висшето ръководство и вътрешния одит на организацията и комуникират директно с външни за организацията и регулаторни органи”*.Одитния комитет за всяка организациите, без значение дали е в публичния или частния сектор, се подчиняват на основната организационна структура, състояща се от: „*ръководството, служители, вътрешните одитори, одитен комитет и външни лица*“ (Иванов & Томева, 2008, стр. 117),

В обобщение на описателно сравнителния анализ в организацията на ОК и ЗВО, може да се обобщи, че *подходът, приложен в ЗВОПС в Република България, до известна степен вече е остарял. В България състава на Одитните комитети и Звената за вътрешен одит се назначават от ръководителя на организацията. Тази структура създава благоприятна среда за накърняване независимостта на двете структури.*

1.2 Функциониране на ОК и ЗВО

Второто ниво на анализ на проблема с независимостта на ОК и ЗВО се отнася до техните функции. На база дефиницията на Ойлер и разсъжденията Проп за функции, може да се обобщи, че тя е свързващото звено между органниациятаи заложените цели. По тази същата причина, Стандарт 2060 дава дефиния на комитетите, започвайки с вида на организацията и описвайки права и задълженията му, респ. функциите. Според ***дефинира*** на одитните комитети според Стандарт 2060 се изразява в: *„Управителен орган, натоварен да осъществява надзор върху одитната и контролната функция в организацията“*. Спектъра от функции на ОК се развива в тълкувателната част Стандарт 1110, където се допълва, че функционалната линия на докладване се постига ефективно, тогава и само тогава когато: *„;утвърждаването от Съвета на бюджета за вътрешен одит и плана за ресурсно осигуряване; изпращането на доклади от ръководителя на вътрешния одит до Съвета относно изпълнението на плана на вътрешния одит и други въпроси и одобряването от Съвета на възнаграждението на РВО; одобряването от Съвета на решението за назначаване и освобождаване от длъжност на ръководителя на вътрешния одит; одобряването от Съвета на възнаграждението на Ръководителя на вътрешния одит;* “ (The IIA, 2017, p. 4).

Според ***SOA*** за да постигнат първоначално заложените задачи на комитетите, освен всички останали, трябва да се делегират изключителни права и задължения свързани: с наблюдение на счетоводството, финансовите отчети и оповестяване на информацията за външни за организацията ползватели. Тази идея се свързва основно с фалитите на Енрон и ред други големи компании в САЩ, като водещ мотив е, всички участници на

борсовите пазари да разполагат с актуална и надежна (не) финансова информация. Закона Сарбанес-Оксли го определя като: "*комитет (или равностойна структура) основана в и между борда на директорите, натоварена със задача да надзирава счетоводството и процеса по изготвяне на финансовите отчети и одиторите заверяващи отчетите* (2002, p. 1). ***Закона Sarbanes-Oxley*** облича Стандартите на The IIA и SEC в нормативна форма и разширява обхвата им като допълва предходните нормативи с: ***ролята на „арбитър"***; задължава поне ***един член*** на комитета да притежава ***квалификация в областта на финансите***; ***разработва процедури за***: мониторинг и оценка на адекватността и ефективността на системата за вътрешен контрол; ***съответствие;*** и ***съставят и управляват собствен бюджет***.

Концепцията на МСППВО, Закона Сарбанес-Оксли се споделя от автори като: Лауренс Сойер и Ървинг Глейм определя одитния комитет чрез неговата ***цели*** (Sawyer Lawrence B., 2003) (Глейм, 2011, стр. 244). Докато Сойър предлага още няколко нови задачи или *„проблеми"* за които трябва задължено да се „*грижат"* Одитния комитет: „*делегираното на отговорности; информационни системи; етични и законови стандарти; капиталната структура; съответствието с правителствените регулации; представянето пред изпълнителния директор и организационния бекграунд – Неприятелските отношения между хората в организацията*" (Sawyer, 1992, pp. 32-33). Преди Закона Сарбанес-Оксли Джон Уилсън и Стивън Рот насочват фокуса към дейността на комитетите върху „*надзор върху работата на вътрешния одит"* (Wilson & Root, 1989). Надзора, според тях, трябва да се осъществява в три основни направления: фирмена философия, независимост и логистични проблеми.

Според българското законодателство „*Одитният комитет има следните правомощия: 1. съгласува статута и числеността на звеното за вътрешен одит, стратегическите и годишните планове за дейността по вътрешен одит; 2. разглежда и приема с решение доклада за състоянието на системите за финансово управление и контрол и годишния доклад за дейността по вътрешен одит; 3. запознава се при необходимост и дава становища по одитните доклади за извършени одитни ангажименти и по всички значими въпроси, свързани с вътрешния одит в съответната организация; 4. наблюдава процеса по управление на риска в организацията и дава становища с препоръки за подобряването му; 5. осъществява взаимодействие с външните одитори; 6. наблюдава процесите на финансово отчитане в организацията и дава становища с препоръки за подобряването им; 7. наблюдава ефективността на системите за вътрешен контрол в организацията и дава становища с препоръки за подобряването им".* (Закон за вътрешния одит в публичния сектор, 2017)

В обобщение на описателно сравнителния анализ на функциите на ОК, може да се обобщи, че:

Първо, *концепцията за одитния комитет е динамична защото тя следва измененията в икономиката на страната и при необходимост разширява своя обхват, т. к. те са инструмент чрез който държавата осъществява надзор върху разходваните публични средства, като тойе гарант за предпазване на икономиката от отрицателни социално-икономически ефекти.*

Второ, *за утвърждаване на независимостта на вътрешния одит, обективността и компетентността на одиторите, респ. одитните комитети да постигнат целта за която се създават следва да се акцентира върху изменения в нормативната рамка насочени към:*

- ✓ *Назначаване на вътрешните одитори и техния ръководител от комитета*
- ✓ *Разработване на отделен под-бюджет на Комитета и Звеното за вътрешен одит в общия бюджет на организацията и*
- ✓ *Вписване на изискване към членовете на ОК да притежават знания в областта на финансовото отчитане,*
- ✓ *Утвърждаване на ролята на „арбите или съветник“ на комитета,*
- ✓ *Предоставяне на правомощия във връзка с действия относно оценка на съответствието на изпълнение на дейности и процеси в организацията с действащите нормативнии разпоредби и целите и.*

Заключение

Видно от изложението е предходния параграф, има доста несъответствия между действащия национален норматив и някой външни. Но одитната концепция в България е динамична величина, като с цел нейното надграждане и усъвършенстване. В нейна полза би било да се проведе анализ, изследване или дебат, дали въвеждането на корекции в нормативната база, посредством взаимстване имат потенциал да подобрят състоянието на одитната концепция в момента. Вариантни насоки биха се свързвали с назначаване на ОК от външни за организацията структури и след това комитетите назначават членовете на ЗВО. Друга вариантна хипотеза би била комитетите да се въоръжат с допулнителни средства на контрола: : *„бюджет, персонал* на ЗВО*, политики и процедури, счетоводството на организацията“* (Иванов & Томева, 2008, стр. 62).

Използвана литература

Глейм, Ър. (2011). Роля на вътрешния одит в управлението, риска и контрола. София: Сиела софт анд паблишинг АД.

Закон за вътрешния одит в публичния сектор, чл. 18, ал. 5 (2017).

Иванов, Г. & Томева, М. (2008). Вътрешен контрол. Свищов: Академично издателство "Д. А. Ценов".

Кръстева, Д. (2007). Английско-български и българо-английски речник по одит, счетоводство, данъци, финанси и право. София: "Сиела - софт енд паблишинг" ЕООД.
Милър, Р. (2007). Съвременен вътрешен одит-теория и практика. София: Аспро ЕООД.
Наредба за процедурата за определяне на състава и дейността на одитните комитети в организациите от публичния сектор. (2017). Извлечено от file:///C:/Users/User/Downloads/10.NAREDBA_za_procedurata_za_opredelqne_na_systava_i_dejnostta_na_oditnite_komiteti_v_organizaciite_ot_.pdf
Недялкова, П. (2022, бр. 2). Специфики на одита на изпълнение в организациите от публичния сектор. Вътрешен одитор, 35.
Sawyer Lawrence B. (2003). Internal Auditing, 5-th Edition. Florida: The IIA.
Sawyer, L. B. (1992, 2). The Political Side of Internal Auditing. The Internal Auditor, The IIA.
Senate and House of Representatives of the United States of America in Congress. (07 2002). Retrieved from https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-107publ204/html/PLAW-107publ204.htm
The IIA. (2017, 01 01). Институт на вътрешните одитори в България. Retrieved from www.iiabg.org: https://www.iiabg.org/files/IPPF/IPPF_Standards_2017%20BG.pdf
Wilson, J. D., & Root, S. J. (1989). Internal Auditing Manual. Boston, Warren, Gorham & Lamont.